

KARABAĞ

SAVAŞI GÖRSEL SANATLARDA

Nizami Hüseyinov. Hocalı. (Büyük oyunun küçük kurbanları)



Tarihi olaylar genellikle ancak bir süre sonra sanatta boyut kazanmaya başlıyor. Karabağ sorununun çözümsüz kaldığı bu günlerde, Azerbaycan'ın görsel sanat us-taları, geçen yüzyılın 80'li yıllarının sonunda ortaya çıkan milletin bu ciddi sorunundan kenarda kalmamaktadırlar.

Sanat, çağın aynası görevini yapmaktadır. Eğer özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi ile bağlı olaylara katılanlar veya onların tanıkları gördüklerini bu veya diğer şekilde – renklerde, hatlarda, kilde, mermerde, bronzda aktarmaya çalışıyorsa bu çok doğaldır.

Açıkçası, sanatta Karabağ konusu, **Ermeni milliyetçilerinin “denizden denize Ermenistan” saçma fikri ile açık toprak iddialarını ileri sürdüğü geçen yüz yılın başlarında doğmuştu. O dönem Azerbaycan'ın büyük fırça ustası Behruz Kengerli (1892-1922), eski Revan hanlığındaki kendi ata topraklarından kovulan ve Nahçıvan'a sığınan insanların trajedisini tuvale aktarmıştı.** Ressam o olayları gelecek nesillerin hafızasında koruyarak, esasen belgesel tablolar yaratıyor, ancak bununla da sınırlı kalmayıp, imkanı yetince mültecilere maddi yardımda da bulunuyordu.

Delillerin abartılmadığı ve Taşnak vahşetini kanıtlayan “Mülteciler” adlı grafik serisi ressamın yaratıcılığının meyvesi olmuştu.

Kengerli'den sonra Azerbaycan görsel sanatında Karabağ konusu on yıllar geçtikten sonra, **Azerbaycan halkı için yeni felaketlere dönüşen Gorbaçov perestroykası yıllarında devam etti. İşte, 1990 yılı 20 Ocak faciası üzerine bir dizi resim, grafik ve heykel çalışmaları**, genç nesil için halkın tarihi ile ilgili değerli bilgi kaynağı olarak hizmet vererek, bu gün Azerbaycan'ın çeşitli kentlerini, birçok müze ve sanat galerilerinin sergilerini süslemektedir. Bu tür eserleri yaratanların ve eserleri yüksek sanatsal ve estetik meziyetleri ile seçilen **ressamlardan Kamil Necefzade ve Sara hanım Manafova, grafiker Arif Hüseyinov, heykeltıraşlardan Fahrettin Aliyev, Cavanşir Dadaşov, Azad Aliyev ve İbahim Hasanov, aynı zamanda, dekoratif el sanatları temsilcisi Fahrettin Aliyev'in** isimlerini kaydetmek gerekir.

Şubat 1992 yılında Ermeni işgalcileri tarafından işlenen korkunç soykırım da Azerbaycan ressamlarına ve heykeltıraşlarına yaratıcılık konusu oldu. O korkunç günlerde, TV muhabiri Cengiz Mustafayev'in çekmiş olduğu ünlü görüntülerden son derece etkilenen **ünlü çizgi filmi ressamı Nazim Memmedov (1934-2004)**, gördüklerini birkaç gün içinde yaklaşık elli resim ve gra-



fik çalışmalarına aktardı. Bu eserler, Azerbaycan'ın Milli Sanatı Müzesinde bu facianın 10.yıldönümü dolayısıyla düzenlenen ressamın “Hocalı'nın haykırışı” adlı kişisel sergisinde sergilenmiş ve daha sonra ressamın kendisi tarafından müzeye hediye edilmiştir. **“25 Şubat gecesi”, “Hocalı'nın son günü”, “Hocalı Gavroş'u”, “Alif Hacıyev'in son dövüşü”, “Hocalı ateşler içinde”, “Ermeni esaretinde” tablolarına** bakarken ressamın yaşadığı ağrıyı ve acıyı hissetmemek mümkün değil, bu tablolara, soğuk kış gecelerinde ölümden kurtuluş aramaya mecbur olan insanların çaresiz ve çıkılmaz durumu açık ve etkileyici bir şekilde yansıtılmıştır.

Ünlü Azerbaycan heykeltıraşı, Azerbaycan halk ressamı Hanlar Memmedov da Hocalı'da sivil soydaşların toplu katliamına aynı şekilde keskin tepki vermiştir. Bir yıl boyunca o – **“Şehit Hocalı”, “Son umut”, “Şehit annesi”¹, “Hocalı faciası”, “Savaşçı”** gibi çeşitli malzemelerden hazırlanan ve ilginç plastik çözümlerle

1. Шехид - в широком смысле слова шехидами в мусульманском мире считаются все люди, которые погибли за правое дело. В Азербайджане шехидами считаются люди, погибшие в ходе борьбы за независимость Азербайджана, жертвы событий Чёрного января и погибшие в войне за Карабах.



Nadir Bayrişov. Bekleme

karakterize edilen 25 olağanüstü hacimli kompozisyonlar yarattı. Bu çalışmalarında heykeltıraş, acımasız şekilde haritadan silinen Azerbaycan'ın küçük kasabasının insanların üzüntüsünü, acısını ve direnişini sanatsal bir yorumla aktarabilmiştir.

Hocalı faciasına ithaf edilen sanat eserleri arasında, **bu kanlı katliamdan kısa bir süre sonra ünlü ressam Vagif Ucatay tarafından hazırlanan** ve neredeyse tüm dünyayı dolaşmış **"Hocalı" posteri** özel yer almaktadır. Bu konuyla ilgili olarak abartısız en etkileyici eser gibi türünün kurallarına uygun olarak son derece lakoniktir ve kalbine hançer saplanmış bebek tasvirinden ve "Ho-

calı.1992" yazısından ibarettir. Bu kanlı bebek görüntüsünün seyircide uyandırdığı nefret ve gaddarlara karşı ikrah duygusunu ifade etmek çok zordur.

İlginçtir ki, Vagif Ucatay ressamlık alanında yüksek eğitim almıştır, ancak "Hocalı" posterinden sonra, **Azerbaycanlılara karşı Taşnak vahşeti üzerine "Bak! Gör! Unutma!" adlı bir dizi grafik eserler yarattı.** Facianın görgü tanıklarının anlatımları temelinde oluşan bu seride, ressamın yaratıcılık potansiyelinden daha ok vatandaşlığı göze çapmaktadır. Bu seriden olan çalışmalar dokunaklı gerçekçiliği ile abartılı olmadan, insanlığa karşı işlenen suçun belgesel ve sanatsal kanıtıdır.

B.Ucatay'ın **"Şuşalı mülteci kızın kaderi"** tablosu da, bugünkü Ermenistan'ın insanlığa karşı işgalci siyasetini açığa vuran son yılların görsel sanat eserleri arasında görkemli yer almaktadır. **"Değeli insanlar" tablosunu ise** Vatan için canlarını feda eden halkın kahraman oğullarına bir nevi marş olarak kabul edilebilir.

Yaratıcılığında Karabağ konusunun geniş yer aldığı Azerbaycan ressamı arasında **Azerbaycan'ın emektar ressamı Adil Rüstemov'un** a adını belirtmek gerekir. **2010 yılında onun, yaklaşık 30 grafik tablonun sergilendiği "Karabağ şikestesi"² adlı kişisel sergisi düzenlenmiştir.** Bu çalışmalar, acı hikayenin aktarılmasında duygusallığı ile seçiliyor ki, bu da izleyici üzerinde etkisini artırıyor.

Karabağ milli faciasına ayrı-ayrı ressam ve sanatçıların bireysel yaklaşımlarının yanı sıra, geniş yaratıcı güçleri bu konuya çekmek amacıyla Azerbaycan'da sergi yarışmaları düzenleniyordu. 2011-2012 yıllarında Kültür ve Turizm Bakanlığının Azerbaycan Ressamlar Birliği ile ortaklaşa düzenlediği sergi yarışmasında, görsel sanat ustalarının bu konuya olan derin ilgisini gösteren çok sayıda ilginç eserler sergilendi. Yarışmanın büyük ödülünü kazananlar arasında – **yetenekli ressam Asif Azerelli'nin, Ermeni milliyetçilerinin Azerbaycan kültürüne karşı Vandalizminin açık şekilde ifade edildiği "Böyle adaletsizlik olur mu?" tablosu** yer almaktadır.

2. Шикесте - лирические протяжённые песни в азербайджанской музыке. «Карабахская шикесте» - одна из наиболее популярных «шикесте», один из ритмических азербайджанских мугамов.

Bu tabloda, Ermeni saldırgan askerinin ayakları altında, muğam sanatını simgeleyen tar, kemençe, tef, ünlü sanatçıların fotoğrafları da dahil, dağınık halde Azerbaycan kültürünün örneklerini görüyoruz. Tablo tümüyle çok etkileyicidir ve izleyicide düşmana karşı nefret hissi uyandırıyor.

Yarışmayı kazananlar arasına giren bir diğeri de – Hocalı’da Azerbaycanlıların soykırımını canlı ve renkli şekilde anlatan **Azerbaycan’ın emektar ressamı Ferman Gulamov’un “Vahşet” (2012) tablosudur.**

Söz konusu sergi yarışmanın katılımcılarından Beyim Hacıyeva, Sirius Mirzazade, Nazim Memmedov, Tural Hasanlı, Navai İbahimov, Nazim Rehmanov, Hamza Abdullayev, Vidadi Ahmedov’un resimleri, Mais Aliyev, Rövsen Memmedov, Etibar Alanov, Nigar Babayeva, Haşim Elçiyev’in gafikleri, Zakir Ahmedov, Vügar Guliyev, İslam Abullayev, Celil Karyağdı, Fuad Ceferov, Sahip Guliyev’in

heykelleri, aynı zamanda, Adil Şihaliyev ve Rauf Abdülhüseynoğlu’nun dekoratif el sanatları eserleri seyircilerin büyük ilgisini çekmişti.

Aslen Karabağ’dan olan Nizami Hüseyinov’un yaratıcılığında devamlı savaş ve mülteciler konusu mevcuttur. Onun “Mülteciler”, “Mültecilik” ve “Şehitler” tabloları çok gerçekçi ve aynı zamanda, on binlerce insanın acı dramını canlı bir şekilde aktarmaktadır. Umutsuzluk dolu sönmüş yüzler, mülteci durumuyla başışmak zorunda kalan yaşlı adamın dalgın bakışları, Vatan için ölüme giden halkın kahraman oğullarının sembolik pozları – tüm bunlar yüksek sanat ve estetik düzeyde gerçekleştirilmiştir. Nizami Hüseyinov’un yukarıda gösterilen çalışmalarının 2001 yılında Bakü’de, Karabağ savaşının sanatsal vakayinamesini oluşturmayı amaçlayan sergide sergilendiğini ve çok büyük bir ilgi uyandırdığını da belirtmek gerekir.

Asif Azerelli. Hocalı’nın son günü





Vügar İmanguliyev. Milli Kahraman Mübariz İbrahimov

Karabağ savaşı konulu resimler arasında, sıra dışı kompozisyonu ile diğer çalışmalardan farklı olan **yetenekli ressam Necmettin Hüseyinov'un "Savaşta Novruz" adlı tablosunu** kaydetmek gerekir. Geleneksel bayram sofrasında, semeninin alışıldık yeşillenen filizleri yerine tabakta kırmızı kurdele ile bağlanmış çiçek demeti ve şekerbura yerine iki el bombası görüyoruz. Bu sanatsal bulgular, kendi toprağı uğruna ölüm kalım mücadelesi veren halkın savaş ruhunu yansıtmayı amaçlamaktadır.

Kerim Celal'in "Zamanın izi" tablosunda, ata topraklarından ayrılmayı kabullenemeyen mülteci sureti, bu konunun açık ve gizli boyutlarına ait olan belagatli detaylarla tamamlanmıştır. Bunun sayesinde çalışma, izleyiciye düşünmek için büyük imkan verir.

Ferhat Halilov'un "Karabağ" tablosu manzara türüne aittir, gerçi ressam doğma memleketin yaralı doğasına sanatsal ve filozofik anlam vermeyi başarmış ve

sonuçta izleyici düşünme duygusu uyandıran önemli eser ortaya çıkmıştır.

Rafael Muradov'un "Mülteciler" ve "Karabağ şikestesi", Nadir Bayrısoy'un "Şehit" ve "Mecburi mülteci", İsmail İsmailov'un "Mübariz", Natik Ferecullazae'nin "Şehit karşısında" ve "Ruhun dolaşması", Namik Memmedov'un "Facia", Altay Hacıyev'in "Harı bülül", Alekper Muradov'un "Yalnız çiçeğin haykırışı", Fikret İbrahimov'un "Gelecek uğruna", Geyyur Yunus'un "Karabağ güvercinleri" tabloları, Sabir Çopuroğlu'nun "Hocalı'nın haykırışı", Arif Hüseyinov'un "Siyah takla natürmort", Bayram Kasımhanlı'nın "Bizim facialar" ve "Saldırganlık", Şamhalil Memmedov'un "Hocalı mülteci", Sebuhi Memmedov'un "Yaralı anne" ve "Ayrılık" grafik çalışmaları, aynı zamanda, Fuat Salayev'in "Sacaşçı", Vügar İmanguliyev'in "Milli kahraman Mübariz İbrahimov", Azad Aliyev'in "Ebediyet", Tarverdi Kuliyev'in "Karabağ motifi", Natik Aliyev'in "Yaralı", Memmed Reşidov'un "Taşların göz yaşı" heykel kompozisyonlarında halkın acısı ve kayıpları sanatsal yorum içermektedir, bu sayede çalışmalar gelecek nesiller için bilgi kaynağı olmaktadır.

Yurtdışında yaşayan Azerbaycanlı ressamlar da Karabağ sorununu aydınlatmaya aktif bir şekilde katılmaktadır. Bununla ilgili olarak, komşu Türkiye'de yaşayanları özellikle belirtmek gerekiyor. **2008 yılında İstanbul'da çok sayıda etkili çalışmaların sergilendiği "Yaralı Karabağ" adlı sergi düzenlendi.** Bunların arasında Adalet Kara'nın "Karabağ maralı", "Hocalı faciası" ve "Karabağ şikestesi", Sametağa Ceferov'un "İhanet", Sabir Mehtiyev'in "Karabağ atları", Ebülfez Ferecoğlu'nun "Saldırganlık", Ali Verdiyev'in "Hocalı'da soykırım", Muhammed Aliyev'in "Hocalı" "Savaş rehinesi", Meher Bayramoğlu'nun "Vatan sevgisi", Ali Herişçi'nin "Savaş sfenksleri" triptiği, Vahit Talıblı'nın "Labirent" ve Teymur Rzayev'in "Dönüş" eserleri Ermeni saldırganlığını vurguluyor ve ata topraklarını kurtarmak için kutsal savaşa çağırılmaktadır. Ayrıca, **Rusya'da yaşayan Kudret Kurbanov, Rahman Şihaliyev ve Asker Memmedov'un, eğitimini tamamladıktan sonra Beyaz Rusya'da yaşamaya devam eden Kamil Kemal'in, Almanya'da çalışan Eşref Heybetov'un ya-**

ratıcılığında Karabağ konusu önemli yer tutuyor.

Azerbaycan çağdaş görsel sanatının temsilcilerinin üzerinde önemli derecede manevi ve yaratıcılık yükü yattığını tam eminlikle söylemek mümkündür. Bu yük, gelecek kuşaklara iletilmek üzere çağının sanatsal va-

kayinamesini yaratmaktan ibarettir. Bu temsilciler, Azerbaycan halkının kendi topraklarını işgalcilerden kurtarmaya azmini ebedileştiren ve düşmana karşı güçlü silah olabilecek eserler yaratmışlar. ✦

Vagif Ucatay. Güzel insanlar

